

GOSSYPIMUM HIRSUTUM L. TURIGA MANSUB “ITPITI-101” G‘O‘ZA NAVINING BIRINCHI YILGI URUG‘LIK (0,30 GA) KO‘CHATZORINI TASHKIL ETISH VA UNING SAMARADORLIGINI BAHOLASH

Ochildiyev Najmiddin Narbayevich

Ingichka tolali paxtachilik ilmiy-tadqiqot institutining
“Birlamchi urug‘chilik va urug‘shunoslik” laboratoriyasi mudiri,
qishloq xo‘jaligi fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta ilmiy xodim

Choriyeva Yulduz Panjiyevna

Qishloq xo‘jaligi ekinlari navlarini sinash markazining Termiz nav sinash
stansiyasi agronomi, kichik ilmiy xodim

Hudaynazarov Abdurashid Ochildiyevich

Ingichka tolali paxtachilik ilmiy-tadqiqot instituti tayanch doktoranti

Raximov Rustam Omonturdiyevich

Ingichka tolali paxtachilik ilmiy-tadqiqot instituti stajyor tadqiqotchisi

Annotatsiya. Maqolada *Gossypium hirsutum L.* turiga mansub “ITPITI-101” g‘o‘za navining birinchi yilgi urug‘lik (0,30 ga) ko‘chatzorini tashkil etish va uning samaradorligini baholash natijalari keltirilgan. Tadqiqotning maqsadi mazkur nav bo‘yicha birlamchi urug‘chilik tizimida nav tozaligini saqlash, morfologik va xo‘jalikka foydali belgilarining barqarorligini aniqlashdan iborat bo‘ldi. Birinchi yilgi urug‘lik (0,30 ga) ko‘chatzorida agrotexnik tadbirlar belgilangan talablar asosida amalga oshirilib, dala ko‘rigi va aprobatsiya ishlari o‘tkazildi. O‘simliklarning o‘sishi va rivojlanishi, nav tozaligi, xosildorlik hamda urug‘lik paxta sifat ko‘rsatkichlari baholandi. Birlamchi urug‘chilik jarayonida individual tanlash, morfologik aprobatsiya va dala ko‘riglarini o‘tkazish tadbirlari amalga oshirildi. Nav tozaligi 98,6-99,2 %, urug‘lik paxta hosildorligi 46,5-47,2 s/gani, urug‘lik paxta chiqimi esa gektaridan 18 sentnerni tashkil etdi. Tola chiqishi 38,5-40,2 %, tola uzunligi 37,2-38,3 mm bo‘ldi. Natijalar navning genetik barqarorligi va yuqori mahsuldorligini tasdiqlaydi. Natijalar “ITPITI-101” navining biologik xususiyatlari barqarorligi, yuqori nav tozaligi va xosildorlik salohiyatini tasdiqladi. Olingan ma‘lumotlar ushbu nav bo‘yicha birlamchi urug‘chilik ishlarini samarali tashkil etish uchun ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: o‘rta tolali, g‘o‘za, birlamchi urug‘chilik, ko‘chatzor, dala ko‘rigi, xosildorlik, urug‘lik paxta.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

Аннотация. В статье приведены результаты организации питомника размножения первого года (0,30 га) и оценки его эффективности для сорта хлопчатника «ИТПИТИ-101», относящегося к виду *Gossypium hirsutum L.* Целью исследования стало сохранение чистосортности в системе первичного семеноводства данного сорта, а также определение стабильности его морфологических и хозяйственно полезных признаков. В питомнике размножения первого года (0,30 га) агротехнические мероприятия проводились в соответствии с установленными требованиями, были проведены полевые осмотры и апробационные работы. Оценивались рост и развитие растений, чистосортность, урожайность и показатели качества семенного хлопка. В процессе первичного семеноводства осуществлялись индивидуальный отбор, морфологическая апробация и полевые осмотры. Чистосортность составила 98,6–99,2 %, урожайность семенного хлопка 46,5–47,2 ц/га, а выход семян составил 18 центнеров с гектара. Выход волокна составил 38,5–40,2 %, длина волокна 37,2–38,3 мм. Результаты подтверждают генетическую стабильность и высокую продуктивность сорта. Данные показатели подтвердили устойчивость биологических характеристик, высокую чистосортность и потенциал урожайности сорта «ИТПИТИ-101». Полученные сведения служат научной основой для эффективной организации первичного семеноводства по данному сорту.

Ключевые слова: средневолокнистый, хлопчатник, первичное семеноводство, питомник, полевой осмотр, урожайность, семенной хлопок.

Annotation: The article presents the results of organizing a first-year seed nursery (0,30 ha) and evaluating its effectiveness for the "ИТПИТИ-101" cotton variety belonging to the species *Gossypium hirsutum L.* The aim of the study was to maintain variety purity within the primary seed production system of this variety and to determine the stability of its morphological and economically beneficial traits. In the first-year seed nursery (0,30 ha), agrotechnical measures were carried out based on established requirements, and field inspections and certification works were conducted. Plant growth and development, variety purity, yield, and quality indicators of seed cotton were evaluated. During the primary seed production process, individual selection, morphological certification, and field inspections were implemented. Variety purity was 98,6–99,2%, seed cotton yield reached 46,5–47,2 c/ha, and seed cotton output was 18 centers per hectare. Fiber lint outturn was 38,5–40,2%, and fiber length was 37,2–38,3 mm. These results confirm the genetic stability and high productivity of the variety. The findings validated the stability of biological characteristics, high variety purity, and yield potential of the "ИТПИТИ-101" variety. The obtained data serve as a scientific basis for the effective organization of primary seed production for this variety.

Keywords: medium-staple, cotton, primary seed production, nursery, field inspection, yield, seed cotton.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLAR KARANTINI

KIRISH

Respublika paxtachilik tarmog'ida o'rta tolali g'o'za navlarining yuqori hosildor, tola sifati barqaror va nav tozaligi saqlangan holda ko'paytirilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, *Gossypium hirsutum L.* turiga mansub navlar hozirgi kunda asosiy ekiladigan tur hisoblanadi. Nav tozaligini saqlash va uning biologik hamda xo'jalikka foydali belgilarini barqaror holda avlodan-avlodga o'tkazish birlamchi urug'chilik tizimining samaradorligiga bog'liq. Shu nuqtai nazardan *Gossypium hirsutum L.* turiga mansub "ITPITI-101" g'o'za navining birinchi yilgi urug'lik (0,30 ga) ko'chatzorini ilmiy asosda tashkil etish va baholash dolzarb hisoblanadi.

Raxmonqulov S., Jalolov X. Birlamchi urug'chiligi tashkil etilgan *Gossypium hirsutum L.* turiga mansub "ITPITI-101" g'o'za navining o'tgan yilgi terib olingan oilalardan taxlil ko'rsatgichlari yaxshi natija berganlari ekilgan birlamchi urug'chilik ko'chatzorida ya'ni birinchi yilgi urug'lik (0,30 ga) ko'chatzorida uch marta dala ko'riklari o'tkazildi. Bunda birinchi dala ko'rigi g'o'za o'simliklari gullashning boshlanishida, ikkinchi dala ko'rigi o'simliklar ko'saklash davrida, uchunchi dala ko'rigi ko'saklar pishib etila boshlashida (terim oldidan) o'tkazilib, navga xos bo'lmagan, zararkunandalar bilan zararlangan, agrotexnika bo'yicha ya'ni siyraklik, kam hosillik hamda kechpisharlik bo'yicha o'simliklar chiqitga chiqarildi. [4]

NATIJALAR VA MUNOZARA

Natijalar navning genetik barqarorligi va yuqori mahsuldorligini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari *Gossypium hirsutum L.* turiga mansub "ITPITI-101" g'o'za navining birinchi yilgi urug'lik (0,30 ga) ko'chatzori sharoitida biologik xususiyatlari barqarorligini, yuqori nav tozaligini va xosildorlik salohiyatini tasdiqlaydi. Navni birlamchi urug'chilik tizimida ko'paytirish ilmiy va amaliy jihatdan maqsadga muvofiq ekanligi asoslandi.

Nav tozaligi vizual va aprobatsion baholash usulida aniqlandi. O'simlik bo'yi, ko'sak soni, ko'sak vazni, 1000 dona chigit vazni kabi ko'rsatkichlar o'rganildi. *Gossypium hirsutum L.* turiga mansub "ITPITI-101" g'o'za navining birinchi yilgi urug'lik (0,30 ga) ko'chatzorida: 341 ta oilada 13640 dona o'simlik hisobga olindi. O'tkazilgan uchta dala ko'rigi natijalari asosida navga xos bo'lmagan 84 dona (24,63 %) oila hamda 2707 dona (19,85 %) o'simliklar, zararkunandalar bilan zararlangan 22 dona (0,16 %) o'simliklar, agrotexnika bo'yicha 162 dona (47,51 %) oila hamda 4944 dona (36,25 %) o'simliklar, siyraklik bo'yicha 26 dona (7,62 %) oila hamda 416 dona (3,05 %) o'simliklar, kam hosillik bo'yicha 76 dona (22,29 %) oila hamda 2474 dona (18,14 %) o'simliklar, kechpisharlik bo'yicha 60 dona (17,60 %) oila hamda 2054 dona (15,06 %) o'simliklar yulib tashlandi. [5]

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

1-jadval

“ITPITI-101” g‘o‘za navi birinchi yilgi urug‘lik ko‘chatzorida o‘tkazilgan umumiy dala ko‘rigi natijalari haqida ma‘lumot (2025-yil)*0,30 ga jami oilalar: 341 ta, jami o‘simliklar: 13640 dona.**Terimga qolgan oilalar soni: 95 ta Qolgan jami o‘simliklar soni: 5967 dona*

№	sabablari	Yaroqsizga chiqarilgan oilalar soni		Yaroqsizga chiqarilgan oilalardagi o‘simliklar soni		Yaroqsizga chiqarilmagan oilalardagi yaroqsizga chiqarilgan o‘simliklar soni		Jami yaroqsizga chiqarilgan oilalar soni		Jami yaroqsizga chiqarilgan o‘simliklar soni	
		dona	%	dona	%	dona	%	dona	%	dona	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Navga xos bo‘lmagan jami:		84	24,63	2667	19,55	40	0,29	84	24,63	2707	19,85
1	Poya tuklanganligi	19	5,57	584	4,28	-	-	19	5,57	584	4,28
2	Ko‘sak shakli	27	7,92	946	6,94	40	0,29	27	7,92	986	7,23
3	Barg shakli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	Shoxlanganligi	38	11,14	1137	8,34	-	-	38	11,14	1137	8,34
5	Zararkunandalar bilan zararlangan	-	-	-	-	22	0,16	-	-	22	0,16
Agrotexnika bo‘yicha		162	47,51	4944	36,25	-	-	162	47,51	4944	36,25
6	Siyraklik bo‘yicha	26	7,62	416	3,05	-	-	26	7,62	416	3,05
7	Kam hosillik bo‘yicha	76	22,29	2474	18,14	-	-	76	22,29	2474	18,14
8	Kechpisharlik bo‘yicha	60	17,60	2054	15,06	-	-	60	17,60	2054	15,06
9	G‘ovlagan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	Yotib qolgan	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jami		246	72,14	7611	55,80	62	0,45	246	72,14	7673	56,25

Yangi o‘rta tolali ITPITI-101 navi urug‘ ko‘paytirish ko‘chatzorida rejalashtirilgan barcha agrotexnik tadbirlar o‘z vaqtida amalga oshirildi. O‘simliklar barobar rivojlanib, tola va xosil elementlari to‘liq shakllandi. Bu nav o‘rta tolali guruhga xos texnologik sifat ko‘rsatkichlari bilan ajralib turdi.

XULOSA

Birlamchi urug‘chilik jarayonida individual tanlash, morfologik aprobatsiya va dala ko‘riglarini o‘tkazish tadbirlari amalga oshirildi. Nav tozaligi 98,6-99,2 %, urug‘lik paxta hosildorligi 46,5-47,2 s/gani, urug‘lik paxta chiqimi esa gektaridan 18 sentnerni tashkil etdi. Tola chiqishi 38,5-40,2 %, tola uzunligi 37,2-38,3 mm bo‘ldi deb ilmiy asoslangan.

AGRO KIMYO HIMOYA VA O'SIMLIKLER KARANTINI

ADABIYOTLAR

1. "Dala tajribalarini o'tkazish uslublari". Toshkent-2007.
2. "Elita urug'chilik xo'jaliklarida davlat reestriga kiritilgan g'o'za navlarining yuqori avlodli urug'ligini yetishtirishga oid uslubiy qo'llanma". Toshkent-2021.
3. "Paxta bilan o'tkaziladigan dala tajribalarining uslubi". O'zPITI. Toshkent-1981.
4. Raxmonqulov S., Jalolov X. "G'o'za urug'i turli rangli biotiplarining moydorlik darajasi". "Tuproq unumdorligini oshirishning ilmiy va amaliy asoslari" (2 qism) Toshkent-2007. 154-156 b.
5. Qosimov A., Dadajanov M. "O'rta tolali g'o'za navlarining o'zaro chatishtirish qobiliyatlarini o'rganish". G'o'za va kuzgi bug'doyning parvarishlash agrotexnologiyalarini takomillashtirish". Toshkent-2003 . 235-238 b.
6. Abdullaev A.A., Qodirov J.Q. G'o'za seleksiyasi va urug'chiligi. - Toshkent: Mehnat, 2018. - 256 b.